

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

соціологія професій

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма Соціологія управління
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни професійна підготовка; вибіркова
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)


форма навчання денна
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2023 рік

ЛИСТ ЗАТВЕРДЖЕННЯ

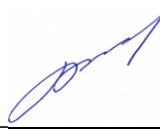
Робоча програма з навчальної дисципліни соціологія професій
(назва дисципліни)

Розробник:

Старший викладач  Козлова О.А.
(посада, науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ініціали та прізвище)

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри
соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

Протокол від «30» червня 2023 року № 6

Завідувач кафедри  В.М.Мороз
(підпис) (ініціали та прізвище)

ЛИСТ ПОГОДЖЕННЯ

Шифр та назва освітньої програми 054 “Соціологія управління”

Кафедра соціології і публічного управління

(назва кафедри на якій викладається дисципліна)

Гарант ОП

Бірюкова М.В.

(ПІБ)



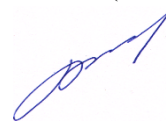
30.06.2023

(Підпис, дата)

Завідувач кафедрою

Мороз В.М.

(ПІБ)



30.06.2023

(Підпис, дата)

ЛИСТ ПЕРЕЗАТВЕРДЖЕННЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

| № зп | Дата засідання кафедри-розробника РПНД | Номер протоколу | Підпис завідувача кафедри (яка викладає) | Підпис завідувача кафедри (на якій викладається) | Підпис гаранта освітньої програми |
|------|----------------------------------------|-----------------|------------------------------------------|--------------------------------------------------|-----------------------------------|
| 1 | | | | | |
| 2 | | | | | |
| 3 | | | | | |
| 4 | | | | | |
| 5 | | | | | |

МЕТА, КОМПЕТЕНТНОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ТА СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: познайомити студентів із розвитком концепцій професіоналізму в класичній та сучасній соціології. В курсі розглядаються основні історичні та соціальні визначення професії, проводиться соціально-історичний аналіз розвитку професіоналізму в західному суспільстві. Аналізується професія як соціальний інститут суспільства та соціальна група, а також соціально-професійна структура сучасного українського суспільства.

Компетентності:

- Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому. (СК03).
- Здатність аналізувати соціальні відносини та ефективність соціальних комунікацій, здійснювати соціологічне забезпечення управління в окремих сферах їх існування (СК12).

Результати навчання:

- Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності (РН01).
- Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі (РН03).
- Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач (РН04).

Знати:

- основні поняття і категорії соціології професій;
- основні теоретичні підходи та концепції в класичної та сучасної соціології, пов'язані з дослідженням феномена професій, професіоналізму і професіоналізації;
- основні ознаки професії,
- закономірностей еволюції професійної структури суспільства;
- мати уявлення про соціальну історію, етапи розвитку, основні характеристики, можливості соціологічного аналізу соціального інституту професій, в тому числі про професійну етику, ідеології

Вміти:

- володіти навичками соціологічного аналізу професійних груп на основі теоретичних знань про інститут професії;
- вміти використовувати аналітичний апарат теоретизування для вирішення завдань в рамках своєї практичної професійної діяльності;
- вміти аналізувати тенденції розвитку професійної структури суспільства в цілому і окремих професійних груп на основі теоретичних підходів класичної та сучасної соціології;
- вміти аналізувати процес праці, мотивування трудової діяльності, службові комунікації та соціальні аспекти економічних процесів здійснювати соціально-психологічне забезпечення вирішення групових конфліктів.
- вміти створювати соціальний портрет професії, виявляти соціально значущі проблеми професійної діяльності окремих професійних груп та вивчати їх за допомогою соціологічного інструментарію.

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

| Попередні дисципліни: | Наступні дисципліни: |
|------------------------------------------------|-----------------------------|
| Соціальна статистика | |
| Сучасні соціологічні теорії | Соціологія реклами |
| Історія соціології | Соціологія конфлікту |
| Методологія та методи соціологічних досліджень | |

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(розподіл навчального часу за семестрами та видами навчальних
занять)

| Семестр | Загальний обсяг (годин) / кредитів ECTS | З них | | За видами аудиторних занять (годин) | | | Індивідуальні завдання студентів (КП, КР, РГ, Р, РЕ) | Починний контроль | Семестровий контроль | |
|---------|--------------------------------------------|---------------------------|---------------------------|-------------------------------------|---------------------|-----------------------------|------------------------------------------------------|-------------------|-------------------------------------|-------|
| | | Аудиторні заняття (годин) | Самостійна робота (годин) | Лекції | Лабораторні заняття | Практичні заняття, семінари | | | Контрольні роботи (кількість робіт) | Залік |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 |
| 5 | 90/3 | 48 | 42 | 32 | - | 16 | 20 | 1 | + | |

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до загального обсягу складає 53,3 %

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

| № з/п. | Види навчальних занять (Л, ЛЗ, ПЗ, СР) | Кількість годин | <p>Номер семестру (якщо дисципліна викладається у декількох семестрах). Назви змістових модулів. Найменування тем та питань кожного заняття. Завдання на самостійну роботу.</p> | Рекомендована література (базова, допоміжна) |
|--------|-------------------------------------------|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 1 | ЛЗ | 6 | <p><u>Тема 1.</u> Соціологія професій як наука</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повсякденне та наукове розуміння сутності професій 2. Передумови появи соціології професій як самостійної галузі соціологічного знання 3. Об'єкт і предмет соціології професій 4. Соціологія професій в системі суспільних наук 5. Соціологія професій як галузь соціологічного знання | |
| 2 | СР | 6 | <p><u>Тема 1.</u> Соціологія професій як наука</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У чому суть англо-американського і континентального підходів до визначення професій? 2. Як співвідносяться поняття «професія», «заняття», «спеціальність», «кваліфікація»? 3. Які соціально-економічні передумови появи соціології професій як галузі соціологічного знання? У чому полягає внесок економістів початку ХІХ століття в становлення соціології професій? 4. У чому відмінність підходу К. Маркса і Е. Дюркгейма до визначення сутності, ролі та наслідків суспільного розподілу праці? 5. Що виступає об'єктом і предметом соціології професій? Які методів дослідження застосовуються в соціології професій? 6. Як співвідносяться соціологія професій і економіка, психологія? 7. У чому відмінність об'єкта вивчення професій в рамках соціологічного та економічного наукового знання? 8. До якого рівня соціологічного знання, згідно Р. Мертону, можна віднести дослідження в галузі соціології професій? 9. Що таке «галузевої соціології»? Чи є соціологія професій галуззю соціологічного знання? Доведіть. 10. Назвіть головні ознаки професії. <p>Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 1.</p> | 1-6, 12 |

| | | | | |
|---|----|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| | | | | |
| 3 | ПЗ | 4 | <p><u>Тема 1.</u> Соціологія професій як наука</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повсякденне та наукове розуміння сутності професій 2. Передумови появи соціології професій як самостійної галузі соціологічного знання 3. Об'єкт і предмет соціології професій 4. Соціологія професій в системі суспільних наук 5. Соціологія професій як галузь соціологічного знання | 1-6, 12 |
| 4 | ЛЗ | 8 | <p><u>Тема 2.</u> Класичні соціологічні підходи до вивчення феномену професій</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Погляди Г. Спенсера на інститут професії. 2. Е. Дюркгейм про сутність професій і їх значення в суспільному розподілі праці. 3. Професії в теорії К. Маркса. 4. Покликання і професія в теорії М. Вебера. 5. П. Сорокін про професії, професійні групи та професійну стратифікацію 6. Т. Парсонс про професії та професійний комплекс | |
| 5 | СР | 10 | <p><u>Тема 2.</u> Класичні соціологічні підходи до вивчення феномену професій</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Як Г. Спенсер визначає поняття «професія», в рамках якого підходу класик трактує цей феномен? Простежте генезис професій відповідно до теорії Г. Спенсера. 2. Що являє собою поділ праці за Е. Дюркгеймом, яка його роль у виділенні професій і професійних груп? 3. Які показники повинні стати визначальними для індивіда при виборі професійного шляху відповідно до теорії К. Маркса? 4. У чому суть веберівського підходу до трактування професії? Які відмінності в характеристиці професій М. Вебера і Г. Спенсера, К. Маркса і Е. Дюркгейма? Що є «покликання» в теорії М. Вебера? 5. Яким чином, згідно П. Сорокіну, професія впливає на фізичний, психічний стан і соціальний стан професіонала? Чим обумовлена професійна стратифікація суспільства, які основні її форми? 6. Що таке професійна деформація за П. Сорокіним? Як і чому вона виникає? Наведіть приклади. Які риси, на вашу думку, можуть з'явитись у соціолога в результаті професійної деформації? 7. Що Т. Парсонс розумів під професіями, якими основними характеристиками володіють справжні професії? Що являють собою в теорії Т. Парсонса | 1-6,8-12 |

| | | | | |
|---|----|---|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| | | | <p>«професіонал» і «професійний комплекс»?</p> <p>Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 2. Самостійне вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних заняттях.</p> <p>Тема Академічна професія і сфера вищої освіти</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Наукове співтовариство як професійна корпорація. 2. «Людина академічна» (Homo academicus). 3. Трансформації університету в сучасному суспільстві. 4. Професійний етос науковця. 5. Академічна професія в Україні. | |
| 6 | ПЗ | 4 | <p><u>Тема 2</u> Класичні соціологічні підходи до вивчення феномену професій</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Погляди Г. Спенсера на інститут професії. 2. Е. Дюркгейм про сутність професій і їх значення в суспільному розподілі праці. 3. Професії в теорії К. Маркса. 4. Покликання і професія в теорії М. Вебера. 5. П. Сорокін про професії, професійні групи та професійну стратифікацію 6. Т. Парсонс про професії та професійний комплекс | 1-6,8-12 |
| 7 | ЛЗ | 6 | <p><u>Тема 3.</u> Сучасні соціологічні концепції професіоналізму</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Макросоціологічна орієнтація в дослідженні професій. 2. Мікросоціологічна орієнтація в дослідженні професій. 3. Інтегративні теорії як підхід до аналізу професій. | |
| 8 | СР | 6 | <p><u>Тема 3.</u> Сучасні соціологічні концепції професіоналізму</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. У чому сутність макросоціологічного, мікросоціологічного і інтегративного підходів до визначення сутності професій? 2. Як визначаються професії в рамках функціоналістського підходу? 3. У чому специфіка неомарксистського підходу при аналізі професій і професійних груп? 4. Які сутнісні риси професій виходять на перший план аналізу представників неовеберовського підходу? 5. Які характеристики визначають статус професіонала в рамках інтеракціоністського підходу? 6. У чому суть феноменологічного підходу до професійних феноменів? 7. Що являє собою професія і професійна група по І. Гофману? Що сигналізує про сформованість | 1-6,8 |

| | | | | |
|----|----|----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| | | | <p>професії згідно І. Гофману?</p> <p>8. Як співвідносяться і розкриваються поняття «габітус», «поле», «капітал» при тлумаченні професійних феноменів в концепції П. Бурдьє?</p> <p>Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 3. Підготовка доповідей та презентацій.</p> | |
| 9 | ПЗ | 2 | <p><u>Тема 3.</u> Сучасні соціологічні концепції професіоналізму</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Макросоціологічна орієнтація в дослідженні професій. 2. Мікросоціологічна орієнтація в дослідженні професій. 3. Інтегративні теорії як підхід до аналізу професій. | 1-6,8 |
| 10 | ЛЗ | 6 | <p><u>Тема 4.</u> Історичні закономірності становлення професійної діяльності</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зародження трудової діяльності 2. Античність і перші ознаки професійної праці 3. Класичні професії в середньовічній Європі. 4. Професія як соціальний інститут. <p>Формування професійного комплексу</p> | |
| 11 | СР | 10 | <p><u>Тема 4.</u> Історичні закономірності становлення професійної діяльності</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризуйте соціальну організацію стародавніх людей та поділ праці, який у них існував. 2. Назвіть найважливіші умови розвитку трудової діяльності у стародавніх людей. 3. Опишіть епохи Античності в контексті розвитку праці і її спеціалізації. 4. Охарактеризуйте зародження і поширення професійної діяльності в античній цивілізації. 5. Які професії з'явилися у період Середньовіччя? 6. Проаналізуйте процес формування етики професійної діяльності в епоху пізнього Середньовіччя. 7. Які зовнішні умови необхідні, щоб говорити про можливість формування професій як соціального інституту? 8. Охарактеризуйте етапи процесу інституалізації професій. 9. Які зміни відбуваються в інституті професій у нас час? <p>Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з тем 4. Самостійне вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних заняттях.</p> <p>Тема :Становлення «нових» видів діяльності в сучасному суспільстві</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Моделі професіоналізації ІТ-фахівців: соціологічний аспект дослідження. | 1-6,8 |

| | | | | |
|----|----|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| | | | <p>2. Професіоналізація івент-менеджерів і конструювання поля івент-діяльності.</p> <p>3. Тенденції та проблеми процесу становлення «нових» видів діяльності в Україні.</p> | |
| 12 | ПЗ | 2 | <p><u>Тема 4.</u> Історичні закономірності становлення професійної діяльності</p> <p>1. Зародження трудової діяльності</p> <p>2. Античність і перші ознаки професійної праці</p> <p>3. Класичні професії в середньовічній Європі.</p> <p>4. Професія як соціальний інститут. Формування професійного комплексу</p> | 1-6,8 |
| 13 | ЛЗ | 6 | <p><u>Тема 5.</u> Соціально професійна структура українського суспільства</p> <p>1. Соціально-професійна структура українського суспільства</p> <p>2. Повні професіонали, напівпрофесіонали та нові професіонали</p> <p>3. Професійні адаптація і мобільність</p> <p>4. Престиж і статус професій: поняття, практика прикладних досліджень</p> | |
| 14 | СР | 10 | <p><u>Тема 5.</u> Соціально професійна структура українського суспільства</p> <p>1. Що мається на увазі під поняттям «професійна структура»?</p> <p>2. Які підстави для класифікації професій Вам відомі. Назвіть основні види професій.</p> <p>3. Які групи професій виділяють згідно з діючим класифікатором професій в Україні?</p> <p>4. Опишіть професійну структуру радянського, пострадянського і сучасного українського суспільства.</p> <p>5. Назвіть особливості професійної структури українського суспільства, які пов'язані із статтю, віком і місцем проживання робітників.</p> <p>6. Охарактеризуйте поняття «повний професіонал», «напівпрофесіонал» та «новий професіонал». Наведіть прикладу професіоналів кожного типу.</p> <p>7. Надайте характеристику такому типу працівника як фрілансер. Назвіть плюси та мінуси фрілансу порівняно із звичайною роботою по найму.</p> <p>8. Охарактеризуйте поняття професійна адаптація та професійна мобільність. Яким чином вони пов'язані між собою?</p> <p>9. Що являє собою категорія «престиж»? Що таке «престиж професії»?</p> <p>10. Які професії і чому вважаються престижними в сучасному українському суспільстві?</p> <p>11. Від яких факторів залежить, яке місце в ієрархії престижних занять займе професія?</p> <p>Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до</p> | 1-7 |

| | | | | |
|----------------------|----|-----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| | | | семінару з теми 5. Написання реферату. Виконання індивідуального завдання (проектної роботи) | |
| 15 | ПЗ | 2 | <p><u>Тема 5. Соціально професійна структура українського суспільства</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціально-професійна структура українського суспільства 2. Повні професіонали, напівпрофесіонали та нові професіонали 3. Професійні адаптація і мобільність 4. Престиж і статус професій: поняття, практика прикладних досліджень | 1-7 |
| Разом (годин) | | 90 | | |

САМОСТІЙНА РОБОТА

| № з/п | Назва видів самостійної роботи | Кількість годин |
|-------|------------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 1 | Опрацювання лекційного матеріалу | 10 |
| 2 | Підготовка до практичних(лабораторних, семінарських) занять | 10 |
| 3 | Самостійне вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних заняттях | 6 |
| 4 | Виконання індивідуального завдання: | 10 |
| 5 | Інші види самостійної роботи (реферати) | 6 |
| | Разом | 42 |

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Проектна робота

(вид індивідуального завдання)

| | | |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| | <p align="center">Приблизний план кейс-стаді для виконання проекту «Професії в сучасному суспільстві»</p> <p>1а. Назва професії (або різні версії назви українською мовою, що існують в даний час).</p> <p>1б. Історична довідка (з літератури). Коли приблизно з'явилася професія (вид занять) на теренах України (в порівнянні з іншими країнами), знайти ранні дослідження і літературу . Чи входить вид занять в «Класифікатор професій в Україні»?</p> <p>2а. Орієнтовна чисельність (з літератури і інтерв'ю з експертами). Яка приблизно чисельність цих професіоналів, як і ким вона розраховується, яка структура чисельності - в залежності від структури професії та структури зайнятості. Динаміка?</p> <p>2б. Структура зайнятості (з літератури і інтерв'ю). У яких</p> | Терміни виконання (на якому тижні) 14-16 тиждень |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|

організаціях, підрозділах, відділах зайняті ці професіонали? Як багато таких організацій, в чому полягають їх функції, яку роль в організаціях вони виконують, хто є клієнтами / споживачами послуг даної групи, чи є якась диференціація за статтю, віком, в чому проявляється?

2с. Структура професії (по літературі і інтерв'ю). Як організована вертикальна ієрархія в групі - чи є старші і молодші професіонали (фахівці) в групі - як вони називаються і розрізняються, як організована вертикальна мобільність? Які існують спеціалізації, види діяльності? З кого складається центр і периферія професії?

3. Структури регуляції (по літературі і інтерв'ю). Які правові норми - закони, накази, підзаконні акти - регулюють цю зайнятість, тобто можливість займатися цим видом діяльності? Що саме регулюється - освіта, досвід роботи; в чому полягає процедура (процедури) регуляції, через які механізми - іспити, ліцензування; хто цим займається - спеціальні комісії професіоналів, чиновники (які і як?) Що і коли в цьому плані змінювалося?

4. Освіта (по літературі і інтерв'ю). Які освітні установи готують професіоналів, які рівні (училища, вузи, відділення в вузах), види (заочна, очна, післядипломна о або додаткові курси спеціалізації або підвищення кваліфікації) та форми (формальне чи неформальне підвищення кваліфікації) освіти існують? Які види дипломів, документів або неформальні свідоцтва про освіту існують? Як вони розрізняються на ринку праці, кому віддається перевага, а хто виявляється витісненим, маргіналізованим? Динаміка - як зростала кількість освітніх програм і їх затребуваність?

5. Доходи, зарплати (з літератури і інтерв'ю з експертами).

| | |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <p>Які середні доходи групи, найбільш високі та найменші доходи. - Динаміка? «Раніше і тепер» - який поворотний момент? Перехід до ринку або щось ще?</p> <p>6. Статус в суспільстві (з літератури, в тому числі ЗМІ, і по інтерв'ю) Наскільки високий статус цієї професії в суспільстві, як про неї пишуть в ЗМІ, чи є дослідження думки людей про цю професію - їх висновки, як самі професіонали оцінюють свій статус і ставлення до них в суспільстві. Динаміка (як змінювалося з часом)?</p> <p>7. Діючі громадські об'єднання, асоціації, професійні профспілки, їх роль і значення (по літературі і інтерв'ю з експертами). Чи є якісь формальні / неформальні об'єднання, асоціації, профспілки таких професіоналів? Яка динаміка - «раніше і тепер»? Наскільки ці асоціації впливові? Наскільки згуртовані їх члени? В якому сенсі можна говорити про згуртованість цієї групи професіоналів? Як впливають на політику держави щодо професії, як впливають на соціальну політику, на реформи? Динаміка цього впливу? Наскільки ці професіонали інтегровані. Згуртовані? Як вони підтримують свою інтеграцію (зльоти, конференції, збори, символізм)? Як змінювався рівень інтегрованості до перебудови, в 90-роки, чим характеризується сьогодні, що впливає на інтеграцію, які чинники?</p> <p>8а. Етичний кодекс (пошук і аналіз документів, можливо, обговорити в інтерв'ю). Які етичні дилеми є в роботі професіоналів - як вони самі про це говорять? Чи є формальний / неформальний етичний кодекс? Коли і ким він був сформульований, прийнятий? Які кодекси, документи були взяті за основу? Якщо кілька кодексів - то</p> | |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

чому різні, який з них більш впливовий і чому? Чи знають професіонали про кодекс, чи користуються ними у повсякденній роботі? Як саме етичні мотиви діють в професії, хто і як слідкує за їх виконанням і які санкції існує для тих, хто порушує? Що є впливовішою тут - формальні кодекси або неписані правила? Наведіть приклади порушень, застосувань санкцій. Яка тут динаміка (коли був прийнятий перший кодекс, які варіації були прийняті потім? Як поширювався і чи знають про нього?)?

8б. Легітимація, ідеологія (з літератури та інтерв'ю). Які існують теорії, написані або усні, які виправдовують призначення цієї професії, її місця і значущості на ринку праці, в сучасному суспільстві. Її вплив на соціальні процеси, на суспільство. Приклади. Динаміка.

9а. Автономія (по літературі та інтерв'ю). Хто задає правила, за якими діють професіонали - самі вони, їх керівники або інші бюрократичні структури, органи влади? Наскільки дані професіонали автономні, незалежні в прийнятті рішень у своїй професійній області? В чому це проявляється? Чи є залежність від клієнтів в прийнятті рішень і в чому вона проявляється? Чи є залежність від начальників, керівників і в чому проявляється? Від держави? Наскільки залежні від думки, впливу таких же професіоналів як вони - в чому проявляється? Наскільки серед них заохочуються ініціатива, інноваційні ідеї? Чи є приклади висунення таких інновацій на рівні свого робочого місця? Організації?

9б. Соціальне закриття (по літературі та інтерв'ю). Наскільки легко потрапити в цю професійну групу? В її ядро, в найбільш престижні шари? Що для цього необхідно

| | |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| <ol style="list-style-type: none">9. Принципи побудови моделі фахівця.10. Професійна практика і соціологічна професія.11. Позиції професіоналів в соціальній структурі.12. Професіонали в сучасній організації: боротьба за автономію.13. Соціологічні дослідження професій в СРСР та незалежній Україні.14. Вплив професії на поведінку людей.15. Форми професійної деформації, їх причини та засоби професійної реабілітації.16. Діагностика професійно важливих якостей.17. Професійні групи: моделі вимірювання соціального статусу.18. Поділ праці та його види.19. Професійна структура в Україні.20. Аналіз поняття «професія».21. Ринок праці і попит на професії в сучасній Україні.22. Найбільш затребувані професії в сучасній Україні.23. Професійні групи: моделі вимірювання соціального статусу.24. Соціально-професійна стратифікація.25. Умови формування професіоналізму. | 8-10 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час проведення лекційних занять з навчальної дисципліни «Соціологія професій» передбачено застосування таких методів навчання:

- **пояснювально-ілюстративний метод** (демонстрація на екрані слайдів презентацій, відео роликів, візуалізації навчального матеріалу);

- **метод проблемного викладення** (перед викладанням лекційного питання ставиться запитання, формулюється проблема, що дозволяє студентам висловити власну думку з цього питання, а потім, надаються різні теоретичні підходи до цієї проблеми);

- Під час проведення семінарських занять застосовується:

- **навчальні дискусії** (передбачають обмін думками і поглядами студентів з приводу певної теми, які виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх);

- **робота в малих групах** (створюють можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечують формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування);

- **Кейс-стаді** (метод аналізу конкретних ситуацій) (дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності і передбачає розгляд міжособистісних, групових, управлінських та інших проблемних ситуацій).

Лекції – викладення теоретичного матеріалу лектором згідно навчальної програми і розподілу годин поміж темами. Використовуються різні інтерактивні форми активізації аудиторії та відеопрезентації вербальної інформації. Лектор має власний конспект, що відображає основний зміст теми, студенти занотують нову інформацію у власні конспекти.

Практичні заняття – проводяться у формі семінарських занять або практикуму. Для семінарських занять студенти опрацьовують лекційний матеріал, готують виступи з використанням навчальної і наукової літератури, виступають з рефератами та есе. Лектор оцінює активність студентів впродовж семінару за прийнятною шкалою оцінок в балах. Практикум передбачає виконання у присутності викладача самостійного завдання, розв'язання задачі або написання есе та обговорення обраних алгоритмів та отриманих результатів. Практична робота оцінюється викладачем. Семінарські заняття і практикуми можуть бути побудовані у формі ділової гри або дискусії.

Підготовка презентації – вид самостійної роботи, що виконується студентом поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються планами семінарських занять, або узгоджує з

викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або Інтернет-ресурси. Також складає план презентації або ставить питання, на які треба отримати аргументовану відповідь. Опанувавши джерела за темою, студент розкриває зміст питань та представляє виконану роботу на семінарі. Обсяг презентації – 16-25 слайдів, текст доповіді – 4-6 стандартних сторінок, набраних на комп'ютері. Основний зміст презентації доповідається у вільній формі на семінарському занятті, і студент отримує оцінку від викладача.

Написання реферату – вид самостійної роботи, що виконується студентом поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються планами семінарських занять, або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або інтернет-ресурси. Також складає план реферату або ставить питання, на які треба отримати аргументовану відповідь. Опанувавши джерела за темою (не менше трьох), студент реферує зміст наукових джерел таким чином, аби розкрити зміст питань або дати відповідь на поставлені питання. Обсяг реферату – до 10 стандартних сторінок, набраних на комп'ютері або написаних власноруч. Реферат оформлюється згідно існуючому в університеті стандарту. Реферат зачитується або його основний зміст доповідається у вільній формі на семінарському занятті, і студент отримує оцінку від викладача.

Індивідуальне завдання – вид самостійної роботи поза аудиторними годинами, коли студент, використовуючи лекційний матеріал та додаткові джерела знань, розробляє тему, практичного спрямування. Це може бути розробка певної методики, створення програми соціологічного дослідження або розробка інструментарію.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

1. Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі заліку або шляхом накопичення балів за поточним контролем по змістовним модулям.

Залік – усна відповідь на питання, що містяться в білеті або відповідь на підсумковий тест. Питання доводяться до студентів заздалегідь. Питання та тести готує лектор. Він має оцінити якість відповіді студента за прийнятою шкалою академічних оцінок.

Контрольні питання з курсу до заліку.

1. Повсякденне та наукове розуміння сутності професій
2. Передумови появи соціології професій як самостійної галузі соціологічного знання
3. Об'єкт і предмет соціології професій
4. Соціологія професій в системі суспільних наук
5. Соціологія професій як галузь соціологічного знання
6. Погляди Г. Спенсера на інститут професії.
7. Е. Дюркгейм про сутність професій і їх значення в суспільному розподілі праці.
8. Професії в теорії К. Маркса.
9. Покликання і професія в теорії М. Вебера.
10. П. Сорокін про професії, професійні групи та професійну стратифікацію
11. Т. Парсонс про професії та професійний комплекс
12. Макросоціологічна орієнтація в дослідженні професій.
13. Мікросоціологічна орієнтація в дослідженні професій.
14. Зародження трудової діяльності
15. Античність і перші ознаки професійної праці
16. Класичні професії в середньовічній Європі.
17. Професія як соціальний інститут.
18. Формування професійного комплексу
19. Інтегративні теорії як підхід до аналізу професій.
20. Соціально-професійна структура українського суспільства
21. Зміни у професійній структурі українського суспільства
22. Повні професіонали, напівпрофесіонали та нові професіонали
23. Професійні адаптація і мобільність

24. Престиж професій як об'єкт соціологічного аналізу.
25. Престиж і статус професій: поняття, практика прикладних досліджень
26. Шкала престижу професій.
27. Процес професійного освіти. Джерела інформації про професії.
28. Кар'єра, види і стадії кар'єри.
29. Професійна група як соціологічна категорія.
30. Поняття професійної деформації особистості працівника.

Друге питання екзаменаційного білету складається із тестового завдання, тести додаються у питаннях з поточного та підсумкового контролю.

2.Поточний контроль проводиться за результатами роботи студентів на семінарських заняттях, методом оцінювання контрольних робіт, шляхом оцінювання рефератів, доповідей та презентацій, індивідуальних завдань, ведення конспектів лекцій.

Контроль на семінарських заняттях – оцінювання виступів студентів, відповідей на питання поставлені викладачем, оцінювання внеску окремих студентів у групову роботу, наприклад, активність в діловій грі.

Контрольна робота – вид поточного контролю знань студентів, який має на меті виявити рівень знань студентів та практичні навички, що отримані за пройденим матеріалом. Дата проведення контрольної роботи доводиться до студентів і призначається по завершенню вивчення одного або кількох змістових модулів. Питання або практичні завдання готує викладач, що веде практичні заняття, вони узгоджуються з лекційними питаннями і тематикою семінарських занять. Завдання можуть передбачати творчу роботу, відповідь на проблемне питання тощо. Контрольна робота виконується у письмовій формі в присутності викладача, оцінюється за прийнятою шкалою і оцінка може використовувати викладачем для підрахунку кумулятивного балу за підсумками вивчення дисципліни.

Перевірка лекційного конспекту – проводиться в рамках практичного заняття, присутність на лекції і ведення конспекту може оцінюватися в балах та враховуватися у кумулятивній оцінці.

Індивідуальні завдання, реферати, есе – оцінюються викладачем або за результатами доповіді на практичному занятті або окремо за наданим текстом.

Виконання проекту - передбачає командну або індивідуальну дослідницьку роботу за вибраною темою, підготовку письмового звіту та проведення презентації за допомогою мультимедійного обладнання в присутності викладачів кафедри.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ, ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ (НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS)

Таблиця 1. Розподіл балів для оцінювання поточної успішності студента

| | | | | |
|---------------------------------------|---------|----------------------------------|-------|------|
| Контрольні роботи (тестові за темами) | Реферат | Індивідуальні завдання (проекти) | Залік | Сума |
| 20 (2*10) | 20 | 40 | 20 | 100 |

Таблиця 2. Шкала оцінювання знань та умінь: національна та ЄКТС

| Рейтингова Оцінка, бали | Оцінка ECTS та її визначення | Національна оцінка | Критерії оцінювання | |
|-------------------------------|------------------------------------|-----------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| | | | позитивні | негативні |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 90-100 | A | Відмінно | <p>- Глибоке знання навчального матеріалу модуля, що містяться в основних і додаткових літературних джерелах;</p> <p>- вміння аналізувати явища, які вивчаються, в їхньому взаємозв'язку і розвитку;</p> <p>- вміння проводити теоретичні</p> | Відповіді на запитання можуть містити незначні неточності |

| | | | | |
|-------|---|-------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| | | | <p>розрахунки;</p> <ul style="list-style-type: none"> - відповіді на запитання чіткі, лаконічні, логічно послідовні; - вміння вирішувати складні практичні задачі. | |
| 82-89 | В | Добре | <ul style="list-style-type: none"> - Глибокий рівень знань в обсязі обов'язкового матеріалу, що передбачений модулем; - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати складні практичні задачі. | Відповіді на запитання містять певні неточності; |
| 75-81 | С | Добре | <ul style="list-style-type: none"> - Міцні знання матеріалу, що вивчається, та його практичного застосування; - вміння давати аргументовані відповіді на запитання і проводити теоретичні розрахунки; - вміння вирішувати | - невміння використовувати теоретичні знання для вирішення складних практичних задач. |

| | | | практичні задачі. | |
|-------|-------------------------------------|--------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 64-74 | D Д | Задовільно | <p>- Знання основних фундаментальних положень матеріалу, що вивчається, та їх практичного застосування;</p> <p>- вміння вирішувати прості практичні задачі.</p> | <p>Невміння давати аргументовані відповіді на запитання;</p> <p>- невідміння аналізувати викладений матеріал і виконувати розрахунки;</p> <p>- невідміння вирішувати складні практичні задачі.</p> |
| 60-63 | E | Задовільно | <p>- Знання основних фундаментальних положень матеріалу модуля,</p> <p>- вміння вирішувати найпростіші практичні задачі.</p> | <p>Незнання окремих (непринципових) питань з матеріалу модуля;</p> <p>- невідміння послідовно і аргументовано висловлювати думку;</p> <p>- невідміння застосовувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач</p> |
| 35-59 | FX (потрібне додаткове вивчення) | Незадовільно | <p>Додаткове вивчення матеріалу модуля може бути виконане в терміни, що передбачені навчальним планом.</p> | <p>Незнання основних фундаментальних положень навчального матеріалу модуля;</p> <p>- істотні помилки у відповідях на запитання;</p> <p>- невідміння розв'язувати прості практичні задачі.</p> |

| | | | | |
|------|-----------------------------------|--------------|---|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1-34 | F (потрібне повторне вивчення) | Незадовільно | - | - Повна відсутність знань значної частини навчального матеріалу модуля; - істотні помилки у відповідях на запитання; - незнання основних фундаментальних положень; - невміння орієнтуватися під час розв'язання простих практичних задач |
|------|-----------------------------------|--------------|---|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

(надається перелік складових навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни та посилання на сайт, де вони розташовані)

- 1) сілабус
- 2) робоча навчальна програма
- 3) плани семінарських занять
- 4) завдання для самостійної роботи
- 5) екзаменаційні питання
- 6) бібліотечний фонд університету і кафедри
- 7) електронні версії навчальної і наукової літератури

сайт кафедри: <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/054-sotsiologiya-bakalavr-2/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

| | |
|---|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1 | Вакуленко С.М. Соціологія праці: навчально-методичний посібник. Київ: Знання, 2008. 262 с. |
| 2 | Варга Н.І. Інституціоналізація соціальних практик неформальної зайнятості населення в транзитивному суспільстві: монографія. Ужгород: ТОВ |

| | |
|---|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| | «РІКУ», 2020. 288 с. |
| 3 | Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму : монографія / В. Л. Погрібна. – Київ : Алеута, КНТ: ЦУЛ, 2008. – 336 с. |
| 4 | Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму як галузь соціології: онтологічні, епістемологічні, практичні аспекти (на прикладі діяльності органів внутрішніх справ України) : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.04 / В. Л. Погрібна ; Харк. нац. ун-твнутр. справ. – Харків, 2009. – 35 с. |
| 5 | Симончук О. Класифікатор професій ISCO-88: історія розроблення, концептуальні засади, модель операціоналізації, застосування в соціологічних дослідженнях / О. Симончук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 24–41. |
| 6 | Український ринок праці: імперативи та можливості змін: колективна монографія / за наук. ред. І.Л. Петрової, В.В. Близнюк; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електронні дані. Київ, 2018. 356 с |
| 7 | Соціологічна теорія : традиції та сучасність : навч. посібн. / за ред. А. Ручки, – К. : Ін-т соціології НАН України, 2007. – 363 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.twirpx.com/file/204003/ . |

Допоміжна література:

| | |
|----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 8 | Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс / пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О. Іващенко. – К. : Основи, 1999. URL: http://westudents.com.ua/glavy/86796-dti-t-hto-h-doglyada.html |
| 9 | Лукашевич М.П. Соціологія праці: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2004. 440 с. |
| 10 | Лукашевич М.П. Лукашевич О.М. Шандор Ф.Ф. Соціологія економіки: підручник. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. 294 с |
| 11 | Матвеев, В. О. Економічна соціологія : підручник / В. О. Матвеев, Л. І. Лясота. – Суми : Університетська книга, 2006. – 184 с. |
| 12 | Огаренко, В. М. Соціологія праці : навч. посіб. / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова. – К. : 43 Центр навч. літ-ри, 2005. – 304 с |

| | |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 13 | Вербець В. В. Соціологія : навч. посібн. / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк. – К. : Кондор, – 2009. – 550 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsiologiya |
| 14 | Рожанська Н. В. Загальна соціологічна теорія : навч. посіб. / Н. В. Рожанська, О. М. Дрожанова, О.А. Онофрійчук за наук. ред. І. А. Мейжис, В. Л. Гавелі. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – 336 с. URL: https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/ |
| 15 | Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О.Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С.Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografii vse.pdf |
| 16 | Фединець Н. І. Соціологія ринку : / Н. І. Фединець, Ю. Б. Миронов, М. Р. Гонська. – навч. посібн. – Львів : Вид. ЛКА, 2011. – 226 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_others /sociologia-rynku.htm |

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. Архів журналу «Соціологія: теорія методи, Маркетинг». URL: <http://stmm.in.ua/archive/>
2. Інститут соціології НАН України. Видання. Соціальні виміри суспільства URL: <https://i-soc.com.ua/ua/edition/socialni-vimiri-suspilstva/>
3. International Sociology: SAGE Journals. URL: <https://journals.sagepub.com/home/iss>
4. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/>
5. Соціологічна асоціація України. URL: <http://www.sau.kiev.ua/>
6. SOCIS: Центр соціальних та маркетингових досліджень. URL: <http://socis.kiev.ua/ua/>
7. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. URL: <http://www.uisr.org.ua/>
8. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>
9. Статистичні матеріали Держкомстату України URL: ukrstat.gov.ua
10. Соціологічна асоціація України, дослідження URL: <http://sau.in.ua/doslidzhennya/>
11. Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/>

